

**Recenzja rozprawy doktorskiej
„ŚWIAT WARTOŚCI
W KRAKOWSKIEJ PRASIE KATOLICKIEJ
- „DZWON NIEDZIELNY” (1925-1939)”
autorstwa mgr Marty Woźniak**

Dyscyplina: nauki o komunikacji społecznej i mediach
Promotor: ks. prof, dr hab. Michał Drożdż
Promotor pomocniczy: ks. dr Dariusz Raś

W artykule opublikowanym w 1989 roku w kwartalniku „Ethos” wydawanym w Instytucie Jana Pawła II, Jan Chrapek CSMA wyróżnił cztery etapy odniesienia Kościoła do mediów: 1. okres moralizatorsko – obronny (do r. 1922); 2. okres otwarcia się Kościoła na środki przekazu (1922 – 1962); okres pogłębionej refleksji teologicznej (1962 – 1965: czas II Soboru Watykańskiego) oraz okres posoborowy (po r. 1965)¹. Po reakcji Kościoła na wynalazek druku – postrzeganym jako zarówno szansa, jak i zagrożenie – od roku 1922 następuje istotna, pozytywna zmiana. Stało się tak za sprawą pontyfikatu papieża Piusa XI. Jak zauważa J. Chrapek „Kościół coraz bardziej zaczyna zdawać sobie sprawę, że dzięki środkom [przekazu] może umacniać katolików w wierze, dostarczać im informacji niezbędnych do właściwego osądzania spraw oraz argumentów na obronę chrześcijańskich zasad” (s. 233-234). Z tego powodu rozpoczyna starania o katolicką prasę i radio, co w wypadku Stolicy Apostolskiej zaowocowało rozpoczęciem nadawania przez Radio Watykańskie w 1931 roku. Należy w tym wypadku podkreślić, że w sposób praktyczny, znacznie wcześniej zmienił się stosunek Stolicy Apostolskiej do prasy poprzez wydawanie od roku 1861 gazety watykańskiej „L’Osservatore Romano”, co miało miejsce za pontyfikatu Piusa IX. Tak więc po postawie Kościoła nacechowanej elementami moralizatorsko-obronnymi wobec prasy w pierwszym okresie (Pius IX: „zła oraz dobra prasa”; Leon XIII: „szkodliwa prasa”), nastąpił okres pozytywnego nastawienia wspólnoty kościelnej do prasy.

Rozprawa doktorska autorstwa mgr Marty Woźniak „Świat wartości w krakowskiej prasie katolickiej - „Dzwon Niedzielny” (1925-1939)” dotyczy periodyku wydawanego na terenie diecezji krakowskiej w czasie – jak to określił J. Chrapek – „okresu otwarcia się Kościoła na nowe środki przekazu”. „Dzwon Niedzielny” jest wiernym odbiciem zmian nastawienia Kościoła odnośnie do mediów oraz swego rodzaju ilustracją społeczno-religijną międzywojnia co do terenów, których dotyczył.

¹ J. Chrapek, *Kościół wobec środków społecznego komunikowania*, „Ethos”, nr 4 (8) 1989, str. 230-245.

PREZENTACJA ROZPRAWY

Dane liczbowe dotyczące rozprawy służą nie tyle statystykom, co ukazaniu wkładu pracy Doktorantki w dysertację. Rozprawa liczy 443 strony znormalizowanego tekstu, zawiera łącznie 1177 przypisów (Autorka stosowała ciągłą numerację tylko w obrębie poszczególnych części pracy doktorskiej). Objętość elaboratu to blisko 1,1 mln znaków. Badania treści tygodnika wykazały opublikowanie na łamach DN 64 listów i odezwo abpa Adama S. Sapiehy, artykułów autorstwa ks. Ferdynanda Machaya w liczbie 96 oraz napisanie przez ks. Władysława Długosza 68 tekstów, co łącznie daje w Aneksie 228 dokładnych opisów bibliograficznych. Doktorantka zilustrowała studium 25 kopiami reprodukcji pochodzącymi z różnych numerów „Dzwonu Niedzielnego” (w skrócie: DN) oraz 16 tabelami i 13 wykresami stanowiącymi wyniki jej własnych analiz – wszystkie 54 elementy graficzne umieściła w wykazach na końcu opracowania.

1. Treść dysertacji

Całość pracy doktorskiej podzielona jest na wprowadzenie, cztery rozdziały i zakończenie. Wykaz skrótów bibliograficznych, spis treści, bibliografia, aneks i wykazy elementów graficznych dopełniają całości rozprawy.

Praca doktorska przedstawia – jak pisze Autorka we Wstępie – historię i profil krakowskiego diecezjalnego tygodnika „Dzwon Niedzielnny”, „ze szczególnym uwzględnieniem jego komunikacji wartości”.

Inicjatorem powstania ilustrowanego tygodnika katolickiego był abp Adam S. Sapieha. Czasopismo ukazywało się od 4 stycznia 1925 r. do 3 września 1939 r. (łącznie 765 numerów).

We wstępie Autorka wylicza podstawowe elementy pracy doktorskiej – określa tezę i pytania badawcze, przedstawia metody, którymi posługuje się w studium oraz źródła badań nad historią, profilem i zawartością „Dzwonu Niedzielnego” – wszystkie jego numery z lat 1925-1939.

Rozdział I przedstawia szerokie tło co do prasy krakowskiej w czasach II Rzeczypospolitej: sytuację społeczno-polityczną Krakowa okresu międzywojnia, rynek prasy tego miasta, a na jego tle status i kondycję prasy katolickiej oraz rozwój krakowskich organizacji dziennikarskich.

Tematem rozdziału II jest sam „Dzwon Niedzielnny”: profil programowy i geneza tytułu, kolportaż i czytelnictwo tygodnika, analiza działów czasopisma, jego format graficzny oraz synteza statystyczna zawartości wszystkich 765 numerów DN.

Rozdział III to charakterystyka głównych osobowości diecezjalnego pisma – arcybiskupa krakowskiego A. S. Sapiehy oraz trzech redaktorów naczelnych tygodnika – ks. F. Mirka, ks. F. Machaya, ks. W. Długosza, a także współpracujących z DN przedstawicieli świata nauki, poetów, publicystek i duchowieństwa.

Treść ostatniego, IV rozdziału stanowi obszerna analiza odnośnie do profilu ideowego i promowania następujących wartości na łamach „Dzwonu Niedzielnego”: cnót kardynalnych, życia, rodziny, wartości narodowo-patriotycznych oraz społeczno-

zawodowych. Na końcu tego rozdziału Doktorantka umieściła analizy odnośnie do stereotypizacji postrzegania mniejszości ludności żydowskiej na łamach „Dzwonu Niedzielnego”.

Całość wieńczy zakończenie zawierające szereg podsumowań i wniosków związanych z tezą oraz pytaniami badawczymi. Bibliografia, aneks i wykazy zamykają dysertację.

2. Bibliografia. Ocena źródeł i literatury

O jakości pracy naukowej świadczą m. in. źródła oraz wykorzystana literatura.

W spisie źródeł Autorka wyliczyła 15 roczników DN oraz 18 dokumentów pochodzących z Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie i z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie – głównie akta i teki personalne, a także korespondencję urzędową.

Literatura przedmiotu liczy ponad 500 pozycji – w tym 6 w języku angielskim (opracowania nt. prasy żydowskiej w Polsce, w tym w Krakowie) oraz 2 po niemiecku. Doktorantka wylicza też w bibliografii 17 aktów prawnych – głównie przedwojennych i ponad 20 pozycji „źródeł internetowych”.

Zawartość bibliografii dotyczy w przeważającej części nauk o komunikacji społecznej i mediach, ale także nauk teologicznych oraz filozofii. Doktorantka zna i powołuje się w zakresie nauk o komunikacji społecznej i mediach m.in. na prasoznawców: S. Dzikiego, R. Habielskiego czy A. Kaletę, tej rangi medioznawców co A. Baczyński, M. Drożdż, L. Dyczewski, A. Lepa, K. Pokorna-Ignatowicz oraz autorów piszących o teologii mediów (A. Lepa); cytuje także filozofów tej rangi co W. Tatarkiewicz, J. Tischner i Z. Zdybicka. Na uwagę zasługuje wykorzystana w pracy pozycja dotycząca tygodnika analizowanego w studium, autorstwa A. Banasika „Tygodnik „Dzwon Niedzielnny” jako narzędzie pracy duszpasterskiej w ujęciu księdza Ferdynanda Machaya” (Kraków 2017).

W bibliografii zaskakuje brak wydzielenia literatury pomocniczej, a do tej kategorii można przypisać wiele pozycji, bowiem w dysertacji zaliczanej do nauk o komunikacji społecznej i mediach trudno w literaturze przedmiotu wyliczać „Dogmatykę katolicką” C. S. Bartnika (Lublin 2003), „Kraków muzyczny 1918-1939” pod red. M. Drobnera, P. Przybylskiego (Kraków 1980) czy poszczególne wydania „Katechizmu katolickiego” bądź „A Greek-English Lexicon”, którego autorami są H. G. Liddell i R. Scott (Oxford 1996). Do literatury pomocniczej, gdyby istniał taki dział bibliografii, można byłoby zaliczyć wszystkie pozycje z tzw. „źródeł internetowych”, których dziś raczej się już nie wydziela osobno, włączając je bądź do literatury przedmiotu, bądź do pomocniczej – w zależności od rangi.

Nic też formalnie nie stoi na przeszkodzie, by zaliczyć do literatury źródłowej 228 pozycji wyliczonych w Aneksie – wszak to orędzia i listy abpa Adama Sapiehy, artykuły trzech redaktorów naczelnych „Dzwonu Niedzielnego”! Wówczas liczba wykorzystanych w pracy źródeł i literatury stanowiłaby łącznie imponującą jak na doktorat liczbę ponad 800 pozycji.

OCENA ROZPRAWY

3. Od strony formalnej

Poszczególne części rozprawy są rozłączne, a układ jest logiczny. Doktorantka zastosowała nietypową strukturę dysertacji – czteroczęściową, ale jest ona jak najbardziej uzasadniona treściowo. Kolejność rozdziałów jest przemyślana, stanowi sensowny ciąg myślowy. Autorka zachowała dość dobrze proporcje między poszczególnymi rozdziałami. Wyjątkiem jest jedynie rozdział IV liczący 132 strony, ale dotyczy on zasadniczych dla rozprawy zagadnień – analizy treści w odniesieniu do profilu ideowego i promocji wartości w „Dzwonie Niedzielnym”. Objętość wprowadzenia i zakończenia są proporcjonalne wobec siebie i całości pracy.

Doktorantka poprawnie przedstawia uzyskane przez siebie wyniki analiz. Pani Marta Woźniak bardzo dobrze opanowała warsztat redagowania prac naukowych i sprawnie posługuje się narzędziami edytorskimi, m.in. reprodukcjami elementów graficznych DN, tabelami i wykresami.

Małe niedokładności zawierają opisy cytowanych źródeł internetowych. I tak w przypisie numer 198 (M. Fuks, „Nowy Dziennik”, https://www.jhi.pl/psj/Nowy_Dziennik (11.05.2020)) - adres powinien brzmieć: <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=14505> (podobnie na s. 430). Korzystając z materiałów umieszczonych w Sieci należy zawsze odnotowywać datę dostępu do każdego z nich. Mówią o tym przepisy Polskiej Normy PN-ISO 690:2012. Po autorze, tytule i adresie z Sieci, należy podać datę zachowując format [dostęp: dd.mm.rrrr].

Pewne potknięcia zauważyć można w *Spisie treści*:

- podrozdział 4.7. *Stereotypizacja mniejszości żydowskiej na łamach „Dzwonu Niedzielnego”* ma błędne odniesienie do numeru strony 356, a powinno ono brzmieć: 371;
- opuszczone zostało *Zakończenie* wraz z numerem strony tj. 390.

Gdyby praca miała być opublikowana drukiem – w formie książkowej lub cyklu artykułów naukowych – warto byłoby nieco poprawić czytelność wykresów kołowych: prezentowanie największych wartości zwykle rozpoczyna się od „godziny 12.00” i zgodnie z ruchem zegara przedstawia się coraz mniejsze; w przypadku np. rysunku na s.150 elementy powinny być ułożone według następujących po sobie wartości liczbowych: 335, 102, 88, 56, 23.

Powyższe niewielkie niedoskonałości dotyczące opisu źródeł internetowych w żaden, najmniejszy nawet sposób nie umniejszają bardzo wysokiego poziomu analiz dotyczących „Dzwonu Niedzielnego”.

4. Od strony merytorycznej

Doktorantka zredagowała dysertację w bardzo metodyczny sposób. We wprowadzeniu na początku dysertacji jasno określiła tezę rozprawy: „Dzwon Niedzielnym” stanowił w II Rzeczypospolitej ważny tytuł prasowy, który wniósł ożywienie duchowo-patriotyczne w diecezji krakowskiej oraz promował wartości chrześcijańskie, patriotyczne, społeczno-zawodowe, niejednokrotnie używając narracji

typowej dla międzywojennej prasy nurtu narodowego” (s. 10). Postawiła też pięć pytań badawczych:

1. Jakie były główne założenia tygodnika i czy udało się je zrealizować?
2. Jakie postaci krakowskiego środowiska miały największy wpływ na kształt pisma?
3. Jaka była wizja i idea wolnej Polski przedstawiana przez publicystów tygodnika?
4. Na jakich wartościach została oparta narracja tygodnika?
5. Czy istnieją ex post zastrzeżenia do komunikowanych przez redakcję poglądów, a jeśli tak, to jakie to ma znaczenie dla oceny tygodnika?

Wśród metod wykorzystanych w rozprawie Autorka na s. 12 wylicza zastosowane w pracy doktorskiej: analizę krytyczną źródeł historycznych, metodę ilościowo-jakościową odpowiadającą badaniom prasoznawczym, analizę porównawczą oraz syntezę statystyczną. Metody te wybrała Autorka i konsekwentnie stosowała w studium osiągając miarodajne wyniki.

Pani mgr Marta Woźniak wykonała wprost ogromną benedyktyńską pracę badawczą – przeanalizowała wszystkie, tj. 765 numerów tygodnika, jakie ukazały się do 1925 do 1939 roku, co oznaczało przeczytanie 12 tys. stron czasopisma (sic!). „W oparciu o najczęściej przedstawiane na łamach tygodnika pojęcia, zagadnienia i problemy” dzięki syntezie, przygotowanej na podstawie uzyskanych danych, sformułowała wykaz wartości i idei promowanych i prezentowanych przez redakcję „Dzwonu Niedzielnego” (por. rozdz. IV, s. 258-389). Potwierdziła postawioną przez siebie tezę oraz odpowiedziała dodatkowe pytania badawcze.

Należy podkreślić niezwykłą wprost pracowitość Doktorantki, rzetelność, jaką się wykazała w przeprowadzeniu badań, staranność w przygotowaniu elementów graficznych przybliżających szatę graficzną DN, tabel i wykresów oraz merytoryczne, interesujące i syntetyczne zarazem przedstawienie wyników analiz.

5. Pytania dla Doktorantki na obronę rozprawy

W czasie obrony rozprawy doktorskiej chętnie podejmę dyskusję nad dwoma problemami łączącymi się z dysertacją przedstawioną do recenzji:

Pytanie 1: Przedmiotem analiz pracy doktorskiej był tygodnik „Dzwon Niedzielnny”. Zapoczątkowanie wydawania tego czasopisma miało miejsce niemal 100 lat temu, podobnie też formułowanie jego założeń i promowanie wartości. Jaki sens ma dziś, w XXI wieku, w erze komunikacji cyfrowej analizowanie i odwoływanie się do periodyku drukowanego w okresie międzywojnia?

Pytanie 2: Procent mieszkańców pochodzenia żydowskiego w miastach w Małopolsce przed II wojną światową sięgnął przykładowo poziomu 25% w Krakowie, a w Tarnowie nawet 45%. W rozprawie odwołuje się Pani do panującej wówczas dość powszechnej stereotypizacji poglądów na temat mniejszości żydowskiej. Proszę wykazać na podstawie treści artykułów publikowanych na łamach „Dzwonu Niedzielnego”, że w wypadku autorów pracujących dla tego tygodnika odwołanie się do

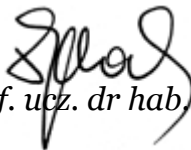
argumentu stereotypizacji jest wystarczające do wyjaśnienia stanowiska tygodnika w wielu ówczesnych kwestiach dotyczący środowiska żydów.

KONKLUZJA

Przedstawioną do recenzji **dysertację mgr Marty Woźniak oceniam bardzo wysoko i stwierdzam, że jej rozprawa naukowa spełnia kryteria wymienione w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami).**

Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Marty Woźniak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ze względu na bardzo wysoki poziom merytoryczny **wnioskuję o wyróżnienie rozprawy.**

ks. prof. ucz. dr hab. Józef Kloch

Warszawa, dnia 11 czerwca 2022 r.